

Anmeldelser

MOGENS HERMAN HANSEN: Demokrati som styreform og som ideologi. København 2010, Museum Tusulanums Forlag. 419 s. 350 kr.

Når man ser på demokratidebatten gennem tiderne, må man konstatere, at siden Hal Kochs og Alf Ross' bidrag i 1945-46 har det været småt med virkelig fremragende og skelsættende værker inden for dette område, skrevet på dansk af danske forfattere. Det har været et savn, fordi henvisninger til »demokrati« spiller en så stor rolle i det offentlige rum, og fordi meget har ændret sig siden 1940'erne. Denne nye bog er derfor så inderligt velkommen. Den er på samme kvalitetsniveau som 1940'ernes demokratidebat og bidrager samtidig med diskussioner af nutidige forhold, herunder fænomener som EU og globaliseringen.

I en tid, hvor alle henviser til »demokratiet«; hvor enhver journalist spørger om dette eller hint er udemokratisk; hvor den vestlige verden drager på korstog i demokratiets navn; og hvor regeringen tror, at demokratiet er en så simpel størrelse, at der kan udarbejdes en fornuftig demokratikanon under medvirken af blandt andre en præst, en skoleinspektør og – karakteristisk nok – en indvandrerkonsulent, er det velgørende i stedet at læse en i bedste forstand lærd analyse af en række demokratiforestillinger og de mange dybe problemer, der opstår, når man virkelig vil trænge ind i emnet. Karakteristisk nok for regeringens provinsielle overfladiskhed kom forfatteren til denne nye bog, den internationalt anerkendte dr.phil. Mogens Herman Hansen (MHH), vor fremmeste demokratiforsker, ikke med i arbejdet med demokratikanonen. I denne bog sammenfatter han i stedet et langt livs arbejde med det i virkeligheden besværlige ord »demokrati«.

MHH har givet os en bragende god bog, præget af klassiske akademiske dyder som bred og dyb viden, omfattende sprogkundskaber, klar og afbalanceret argumentation og klar fremstilling. Bogen er et vidnesbyrd om, at det lønner sig med mange års intens fordybelse i et emne, hvis man virkelig vil præstere noget værdifuldt, og den er dermed indirekte også en slags kommentar til den aktuelle universitetspolitik, hvor man kræver en lind strøm af årlige internationale (engelsksprogede) publikationer.

Med udgangspunkt i George Orwells begreb *doublethink* skærer MHH med kirurgisk skarphed ind i nutidens tilbøjelighed til at fastholde selvmodsigende standpunkter, enten uden at se, at de er selvmodsigende, eller også uden at lade sig afficere af det. Faren er her, at ord som demokrati og menneskerettigheder er blevet så sakrosankte, at ingen tør gå til direkte angreb på dem, men i stedet havner i hykleri eller selvbedrag. MHH's hovedeksempel er her, at menneskerettighederne omfatter retten til liv, men at vi ikke desto mindre lever i en verden, hvor dødsstraf er udbredt – ikke mindst i det USA, hvor man beskrev menneskerettighederne i Uafhængighedserklæringen i 1776. Men *doublethinking* kan vi nu finde også hos os, føjer jeg til. Eksempelvis når embedsmænd overtager politikerroller, samtidig med at de besynger de folkevalgte i det repræsentative demokrati og kalder deres strategilæggende og forhandlende arbejde »ministerbetjening« eller betjening af kommunalbestyrelsen.

Det er vigtigt at gøre sig en række grundlæggende punkter i MHH's arbejde klare. For det første er det karakteristisk for hans reflekterende tilgang, at han ikke per automatik mener, at mere demokrati altid er godt eller overhovedet opnåeligt. Fremhæves skal også hans behandling af spørgsmålet om magtens tredeling. Magtdeling er et grundvilkår i moderne demokratier, selv om magtdeling ikke alene gør en styreform demokratisk. Men MHH argumenterer for, at læren om magtens tredeling ikke efterleves og ikke kan efterleves i moderne demokratier. Og han har jo ret i, at parlamentarismen og magtfordelingslæren konflikter. Det har vi imidlertid i mere end 100 år praktiseret *doublethinking* omkring, samtidig med at regering og parlament mere og mere overlapper i, hvad historikeren Niels Thomsen engang kaldte en »parlagering«.

Besværligt har det også altid været at give den umiddelbart svageste af magtens tre grene, den dømmende, autonomi. I Danmark forstod man måske længe slet ikke den problemstilling, og man kan også fortsat diskutere den dømmende magts rekrutteringsmæssige og finansielle afhængighed af den øvrige statsmagt. Men for så vidt angår den dømmende magt i Danmark, finder jeg, at MHH kommer lidt for hurtigt fra overvejelserne. Jeg mener, at den dømmende magt i Danmark siden 1849 trods alt har øget sin autonomi og befæstet sig lidt bedre, selv om denne magtgren langt fra er imponerende selvstændig med sine mange tidligere justitsministerielle embedsmænd som dommere. Men selv under enevælden dikterede kongen ikke ligefrem dommene eller fyrede dommere på stribe, hvis afgørelser han eventuelt var utilfreds med.

Nok så væsentligt er det, at MHH gør opmærksom på, at alle politiske systemer rummer en tendens til oligarki. Den tendens må alle demokrater overveje. Han peger også på den spænding i det repræsentative demokrati, der udspringer af, at vi vælger nogle til at repræsentere os og på den ene side gerne vil kunne identificere os med dem og derfor gerne ser, de ligner os. Men på den anden side forventer vi også særligt fremragende viden, intelligens, retorik, forhandlingsevner og så videre af vore politikere. MHH's overvejelser på dette område er aktuelle for den standende debat om, hvor repræsentativt et Folketing vi skal have, og hvordan vi skal afbalancere de modstridende hensyn.

Med rødder tilbage til Aristoteles argumenterer MHH for, at moderne demokratier er faktiske blandingsstyreformer. En stærk præsident eller en stærk statsminister giver styreformen et »enevældigt« islat. Politikere i øvrigt og topembedsmænd udgør et oligarki. Også domstolene udgør oligarkier. Det voksende antal forfatningsdomstole i den vestlige verden har medført, at den dømmende magt har fået en væsentlig andel i den faktiske lovgivningsmagt. I samme retning har EF-domstolen trukket. Endelig er befolkningen det demokratiske element, der kan afsætte (i al fald nogle af) magthaverne med stemmesedler. Spørgsmålet om, hvorledes vi får den bedste styreform, må vi nøgternt behandle på grundlag af overvejelser om, hvordan vi blander »enevælde«, »fåmandsvælde« og »folkevælde«, mener MHH. Her fornægter MHH's baggrund som lektor i oldgræsk sig ikke. En politolog ville måske tænke pluralisme og magtdeling i andre begreber, men man får i al fald et godt grundlag for egne overvejelser.

Et andet vigtigt element i bogen er, at den sammenknytning af demokratiforestillingerne og menneskerettighedsbegrebet, som har været meget udbredt i den vestlige verden siden 1945, ikke er gammel. Der er et spændingsforhold mellem demokrati og menneskerettigheder, som vi atter – via *doublethinking* – er tilbøjelige til at fortrænge. Demokrati hviler på folkesuveræniteten. Menneskerettigheder går derimod ud på at beskytte individet og repræsenterer således også en begrænsning af folkesuveræniteten. I moderne tænkning er man dog tilbøjelig til at opfatte menneskerettigheder som forudsætning for demokrati (og så indviklet det end lyder, er dét heller ikke helt forkert). I nogle tilfælde går man så vidt som at se demokrati som endnu en menneskerettighed. Derimod går bogen ikke tæt på begrebet »retsstat«, som også af nogle uden videre knyttes sammen med demokrati, selv om der også her kunne være tale om et spændingsforhold.

Forfatteren præsenterer en række opfattelser af demokrati som styreform: liberalt, konstitutionelt, republikanistisk, deliberativt, direkte og repræsentativt demokrati. MHH redegør afbalanceret for disse opfattelser, men man fornemmer samtidig, at den republikanistiske opfattelse med dens vægt på borgerdyd, almenvellet og patriotisme står ham nær.

Bogen præsenterer også, hvad MHH kalder demokrati som ideologi, hvor begrebet kan associeres med både frihed og lighed. MHH redegør i al fald for de grundlæggende spørgsmål i det komplekse forhold mellem frihed og lighed. Der er et konfliktforhold, men hvis lighed opfattes som chancelighed – altså som lighed i muligheder – mener MHH, at der er mulighed for at forlige begreberne. Men frem for alt gælder det for tilhængerne af liberalt demokrati, at de har store problemer med lighedsbegrebet. I hvert fald klassiske liberalister mener, at der altid vil være ulighed, og at man i frihedens navn skal acceptere den.

Ved siden af demokrati som styreform og ideologi behandler bogen også den demokratiske kultur. Her spiller Hal Koch ikke overraskende en vigtig rolle. MHH påpeger blandt andet, at der er et åbenlyst tilfælde af *doublethinking* (han bruger dog ikke udtrykket i denne forbindelse) i den officielle demokratikanon. For her bruges Kochs opfattelse af flertalsstyre som flertalsdiktatur. Men samtidig hævder Ole Thyssen i samme kanon, at flertalsstyre er nødvendigt. Her er vi så ved et andet spændingsforhold i demokratiet: Flertalsstyre kontra mindretals vilkår. Her er vi tilbage ved spørgsmålet om de grundlæggende rettigheder, og hvordan de mod flertallet kan sikres af institutioner.

Her kan det være passende at nævne, at bogen har et kortfattet, men glimrende kapitel om parlamentet som demokratiets centrale institution. Som politolog ville denne anmelder alligevel gerne have set en mere udførlig behandling af parlamentstemaet. Særligt ville jeg nok have understreget, at det danske Folketings stilling er meget afhængig af, om vi har en faktisk og langvarig flertalsregering eller en mindretalsregering. Det konsensuelle demokrati trivedes tidligere i Danmark, fordi der sjældent var stærke og langvarige flertalsregeringer. Man skal huske, at selv regeringen Stauning-Munch kun havde flertal også i Landstinget fra 1936. Først med VKO-flertallet, der er blevet kaldt en faktisk flertalsregering, har vi fået noget, der ligner en langvarig flertalsregering. Det er nok grunden til, at vi – også jeg selv – først nu er blevet rigtig opmærksomme på, at mindretallets redskaber er færre og svagere i vort parlament end i mange andre vestlige demokratier.

Skulle MHH i en senere udgave tilføje nogle bemærkninger herom, tror jeg, det ville være af stor værdi.

Det er i øvrigt inden for den her tilmålte plads slet ikke muligt at redegøre fuldstændigt for denne mangefacetterede bog, hvori mange og vigtige temaer væver sig ind og ud af hinanden. Det lader sig heller ikke gøre at tage alle de punkter op, som jeg fik lyst til at diskutere under læsningen. Men det er i sig selv en anbefaling af bogen, at den så stærkt animerer læseren til selv at tænke. Dette i modsætning til regeringens demokratikanon, som højst animerer til gold udenadslære af et modsigelsesfyldt stof uden at gå i kødet på modsigelserne.

Bogen er velegnet til rolige og eftertænksomme selvstudier og kan samtidig anvendes til undervisning. Der er en del gentagelser, men det giver den fordel, at man lettere kan tage enkelte dele af bogen ud til undervisning, hvis man ikke har mulighed for at bruge den i sin fulde længde i et pensum. Bogen bør få et langt liv, for den er en oplagt nyklassiker. Du kan lige så godt læse den med det samme, du kommer alligevel til det før eller siden. Og du vil nok også vende tilbage til bogen mange gange.

Tim Knudsen

KARL-ERIK FRANDSEN: *The Last Plague in the Baltic Region 1709-1713*. København 2010, Museum Tusulanum Press. 537 s. 475 kr.

Hvordan optrådte pest på 1700-tallet? Hvordan spredte den seg? Hvilke samfunnsmessige virkninger førte den med seg? Hvordan ble pesten oppfattet i samtiden? Hvordan bekjempet myndighetene epidemiene? Dette er grunnleggende spørsmål som står sentralt i Karl-Erik Frandsens nye bok, dessuten det helt vesentlige: Hvordan bearbeider man, metodisk og kildemessig, det komplekse feltet som studier av epidemier fra fortiden er?

The Last Plague in the Baltic Region 1709-1713 dekker nøyaktig det tittelen lover, det vil si en studie av Vest-Europas siste, virkelig omfattende epidemiske utbrudd av pest. Det vil si, egentlig var det den nest siste epidemien, men utbruddene i Marseille og Provence 1720-1722 var i forhold relativt begrensede.

Bak den nøkterne tittelen ligger også det viktige poenget at kildematerialet som står til rådighet for analyse av epidemiologi fra det tidlige 1700-tallet, er så rikt og mangfoldig at det egner seg som utgangspunkt for å belyse pest i mer generell betydning, det vil si forståelsen av både fortidig og moderne utbrudd av den farligste av alle epidemier.